

Ἐν δύο τόποις τῆς Τεγεατίδος ἔσκαψεν ὁ ἔφορος κ. Ῥωμαῖος. Συνετέλεσε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρὰ τὸν Ἅγ. Σώστην ἱεροῦ, ἣν εἶχεν ἀρχίσει πέρυσι, ἀνεκάλυψε δὲ δύο τοίχους τοῦ περιβόλου ἐκτισμένους ἐξ ὀγκολίθων. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως οἰκημά τι, ἐξ οὗ ἐσώθησαν ἀνθεμωτοὶ ἀκροκέραμοι καὶ ἐνεπίγραφοι κερραμίδες, προσέτι δὲ χάσμα φυσικὸν ἐν τῷ βράχῳ ἡμικυκλικὸν τὸ σχῆμα καὶ βάθους δύο μέτρων, ὅπερ εἶχε βεβαίως σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν, διότι ἐβεβαιώθη ὅτι ἔμμενε κενὸν καὶ ἀνοικτὸν μέχρι τῶν μ. Χρ. χρόνων. Ἐκ τῶν εὐρημάτων τὰ κυριώτερα εἶναι μικρὸν χαλκοῦν ἄγαλμα θεᾶς καθημένης ἐπὶ θρόνου, τέχνης ἐπιμελεστάτης τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, πολυάριθμα τεμάχια πηλίνων ἀγαλμάτων φυσικοῦ μεγέθους, ἐν οἷς ἐξ ἀκέραιαι κεφαλαί, περὶ τὰ 50 ἀκέραια εἰδώλια καὶ 35 ἐνεπίγραφοι κερραμίδες. — Ἡ δευτέρα ὑπὸ τοῦ κ. Ῥωμαίου ἐνεργηθεῖσα ἀνασκαφὴ σκοπὸν εἶχε τὴν ἀποκάλυψιν τῶν λειψάνων τοῦ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένου ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Σωτειράς ἐπὶ τοῦ ὄρους Βορείου. Ἡ διατήρησις αὐτῶν ἀπεδείχθη οὐχὶ καλὴ, εἰρέθησαν ὁμῶς τεμάχια τῶν τριγλύφων καὶ τοῦ γείσου δεικνύοντα ἀξιοσημειώτους ἰδιορρυθμίας.

Τελευταῖον ἐν Λακωνίᾳ ὁ κ. Σωτηριάδης ἐνήργησε δύο μικρὰς σκαφάς, τὴν μὲν παρὰ τὴν Σελλασίαν, ἔνθα ἠρεύνησε τὸ ἀρχαῖον φρούριον Παλαιογαλαῶ, τὴν δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυγέτου ἐν θέσει «Ἀρκίνες» ἔνθα εὗρε μικροὺς θολωτοὺς μυκηναϊκοὺς τάφους σεσυλημένους δυστυχῶς πρὸ πολλοῦ.

Πλὴν τῶν ἀνασκαφικῶν τούτων ἔργων ἡ Ἐταιρεία αἰτήσῃ τοῦ διδάκτορος κ. Βερσάκη, διέθεσε ποσὸν τι διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν πλείστων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν ἐν τῷ ἔνταυθα Ἀσκληπιείῳ μνημείων κατακειμένων πρότερον ἐν

ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΕΓΕΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1910

Ἐν δύο τόποις τῆς Τεγεάτιδος ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ δαπάναις τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον. Ἐν τῷ ἱερῷ παρὰ τὸν Ἁγ. Σώστην, ὅπου ἀπεπερατώθη ἡ πέρυσιν ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Σωτείρας, τῷ ἐπὶ τοῖς ὀρίοις τῆς Τεγεάτιδος καὶ Ἀστιάτιδος κειμένῳ.

Ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἁγ. Σώστην ἱερῷ ὡς πρὸς τὴν ὄλην κατασκευὴν σημαντικὸν εἶναι, ὅτι τὸ πρῶτον νῦν ἐβεβαίωθησαν δύο παράλληλοι ἐξ ὀγκολίθων τοῖχοι τοῦ περιδόλου, οἵτινες ἐχρησίμευον καὶ ὡς ἀναλήμματα. Τούτων πρότερον ἐλάχιστα καὶ ἀβεβαία ἴχνη ἐφαίνοντο. Ἐντὸς τοῦ περιδόλου τούτου ὑπῆρχε πάντως οἰκημα ἐστεγασμένον, ὃ ναὸς βεβαίως, ὡς τοῦτο δεικνύουσιν οἱ εὐρεθέντες ἀνθεμωτοὶ ἀκροκέραμοι, τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, καὶ ἐνεπίγραφοι κεραμίδες διαφόρων χρόνων, ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος μέχρι τῆς μ. Χρ. ἐποχῆς. Ἄλλο λείψανον τοῦ ναοῦ οὐδὲν εὐρέθη, οὐδὲ ἴχνος θεμελίων παρατηρήθη. Τὸ κτίριον ἄρα θὰ ἦτο εὐτελοῦς κατασκευῆς. Ἄλλ' ὅπερ εἶναι πιθανώτατος τόπος τῆς ἐν τῷ ἱερῷ λατρείας, εἶναι χάσμα φυσικὸν ἐν τῷ βράχῳ, κείμενον κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὑπὸ τῶν δύο τοίχων τοῦ περιδόλου περιοριζομένου χώρου. Τὸ χάσμα τοῦτο ἔχει περίπου ἡμικυκλικὸν σχῆμα καὶ βάθος δύο μέτρων, εὐρέθη δὲ πεπληρωμένον ἐκ πηλίνων ἔργων, εἰδωλίων, τεμαχίων φυσικοῦ μεγέθους ἀγαλμάτων, λύχνων, ἀγγείων καὶ κεραμίδων κατ' ἀντίστροφον τῆς προσδοκωμένης τάξιν. Διότι ἐν τῷ κατωτάτῳ μὲν στρώματι ὑπῆρχον τὰ νεώτατα τῶν εὐρημάτων, λύχνοι π. χ. τῶν μ. Χρ. αἰῶνων καὶ κεραμίδες,

ὑψηλότερον δὲ ἦσαν τὰ ἀρχαιότερα. Ἐν τούτῳ ἔχομεν, ὡς νομίζω, ἔνδειξιν, ὅτι τὸ φυσικὸν ἄλλως τοῦτο χάσμα ἔμεινεν ἀνοικτὸν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐν τῷ ἱερῷ λατρείας καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἄρα κατὰ τὰς τελετάς. Μετὰ ταῦτα εὐλογον εἶναι νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰ μέγαρα τῆς Δήμητρος.

Τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐρετινῶν εὐρημάτων ἐξήχθη ἐκ τοῦ χάσματος. Τὸ ἄριστον εἶναι χαλκοῦν ἀγαλμάτιον καθημένης ἐν θρόνῳ θεᾶς, κρατούσης δι' ἑκατέρας χειρὸς καρπούς, τέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἐργασίας ἐπιμελεστάτης καὶ διατηρήσεως ἀμέμπτου, ὕψ. 0,10. Μετὰ τοῦτο ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ πολυάριθμα τεμάχια πηλίνων ἀγαλμάτων φυσικοῦ μεγέθους. Τέσσαρες ἀκέραιαι κεφαλαί, ἀνήκουσαι εἰς ἰδιάζον εἰς τὸ ἱερὸν ξόανον, καὶ 2 ὠραῖαι κεφαλαί τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, εἶναι τὰ κυριώτερα ἐκ τούτων. Περὶ τὰ 50 εὐρέθησαν ἀκέραια εἰδώλια, ἀπειράριθμα δὲ συντετριμμένα, ὧν ἡ σπουδαιότης διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τύπων εἶναι μεγάλη. Αἱ ἐνεπίγραφοι κεραμίδες, ἀνεληθοῦσαι εἰς 35, δὲν ὀνομάζουσι δυστυχῶς τὴν κυρίαν τοῦ ἱεροῦ θεάν. Εὐρηται ὁμοῦς ἅπαξ ΚΟΡΑΣ, ΑΣΚΛΑΠΙΟΥ καὶ ΤΥΧΑΣ.

Τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος κεῖνται ἐν θέσει, ἣτις σήμερον ὀνομάζεται Βίγλα. Τὸ περὶ αὐτοῦ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πausανίου ἔχει ὡδε· (8,44,4):

Ἔστι δὲ ἄνοδος ἐξ Ἀσέας ἐς τὸ ὄρος τὸ Βόρειον καλούμενον, καὶ ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ τοῦ ὄρους σημεῖά ἐστιν ἱεροῦ· ποιῆσαι δὲ τὸ ἱερὸν Ἀθηνᾶ τε Σωτεῖρα καὶ Ποσειδῶνι Ὀδυσσεά ἐλέγετο ἀνακομισθέντα ἐξ Ἰλίου.

Τὰ ἐπὶ τῆς Βίγλας ἐρείπια παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Leake καὶ ἀπεδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευθέντα ναόν. Οἱ μετὰ ταῦτα τοπογραφῆσαντες συνεφώνησαν πάντες μετὰ τοῦ Leake, ἐπειδὴ οἱ περὶ τὴν Βίγλαν τόποι συμφωνοῦσι λαμπρῶς πρὸς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Πausανίου. Μόνον ὁ Loring (ἐν

JHS 1895, 33) ἐξέφρασε ἐξεζητημένας τινὰς ἀντιρρήσεις.

Ἡ ἀνασκαφή ἡμῶν ἀπεκάλυψεν ἐν πρώτοις τὰ ἐξ ἀσβεστολίθου θεμέλια τοῦ ναοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καλῶς διατηρούμενα. Αἱ διαστάσεις τούτων εἶναι 24×12 μ. Πέριξ, μεταξύ πολλῶν κοινῶν λίθων καὶ τῶν χωμάτων εὑρέθησαν πολυάριθμα μάρμαρα, διατηρούμενα ὅμως εἰς μέγεθος μικρὸν κατὰ κανόνα, διὰ τὴν κατὰ τὸ 1837 ὑπὸ τῶν Βαλτετισσιωτῶν διαρπαγὴν τῶν μεγάλων μαρμάρων χάριν τῆς ἐκκλησίας των. Ἐκ τούτων ἐβεβαιώθημεν, ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ὀλομάρμαρος, ῥυθμοῦ δωρικοῦ καὶ χρόνων παλαιῶν, τοῦ μέσου τοῦλάχιστον τοῦ 6^{ου} π.Χρ. αἰῶνος.

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἀξιόλογα εἶναι τεμάχια τριγλύφων δεικνύοντα κατὰ τὰς κορυφὰς τῶν μηρῶν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἔχθρον τῶν κιονοκράνων διαμόρφωσιν. Τὸ γεῖσον εἶναι ἰδιορρυθμον. Σπερεῖται τῶν προμόχθων καὶ ἀντὶ τούτων κοσμεῖται δι' ἰσχυροῦ δωρικοῦ κυματίου. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ μαρμαρίνου ναοῦ τοῦ 6^{ου} αἰῶνος ἐβεβαιώθη, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχε ναὸς δριον μετὰ πηλίνης διακοσμῆσεως, ἧς συνελέξαμεν ἱκανὰ τεμάχια (ἀνθεμωτῶν ἀκροκεράμων, γείσου καὶ ἀκρωτηρίων). Ἐν τῷ στρώματι τοῦ παλαιότερου τούτου ναοῦ εὑρέθησαν καὶ πολλὰ χαλκᾶ ἀφιερώματα, ἀνήκοντα εἰς τὸν 7^{ον} καὶ 6^{ον} αἰῶνα, ἐξ ὧν σημειοῦμεν ἐνταῦθα χαλκῆν μικρὰν τρίαιναν, εἰς ἣν προσετέθησαν καὶ δύο ἄλλαι σιδηραῖ, ἀναθήματα χαρακτηριστικὰ τοῦ λατρευομένου θεοῦ. Εἰς τὴν ἐτέραν σύνναον θεότητα, τὴν Ἀθηνᾶν. θὰ ἀνήκωσι περὶ τὰ δεκαπέντε χαλκᾶ βραχιόνια.

Ἐκ μεγάλων σπουδαιοτάτων ἀναγλύφων ἀνήκόντων πιθανῶς εἰς τὸ ἀέτωμα εὑρέθησαν ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν ἀλλ' ἀνεπαρκῆ ἀτυχῶς διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τεμάχια, δεικνύοντα μέρη λέοντος καὶ ἰχθύος, ἀνήκοντος ἴσως εἰς σῶμα Τρίτωνος.

Τὰ ἀξιολογώτερα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτὰ ὡς καὶ τὰ μικρὰ εὑρήματα συνεκομίσθησαν εἰς τὸ Τεγεατικὸν Μουσεῖον.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ